

IRENA ROLSKA

PROGRAM POKUTNY W DAWNYM KOŚCIELE MISJONARZY W SIEMIATYCZACH

Grzech jest śmiertelną chorobą, którą może uzdrowić pokuta i pojednanie, dlatego sakrament pokuty nazywany jest też sakramentem uzdrowienia, nawrócenia lub spowiedzi. To w tym sakramencie grzesznikowi, godzącemu w świętość Boga, Bóg przebacza. Dla Kościoła ogromne znaczenie miało przyjęcie dokumentu „Nauki o świętych sakramentach pokuty i ostatniego namaszczenia” 25 listopada 1551 r., w czasie 14. sesji Soboru Trydenckiego. Była to odpowiedź na błędną naukę protestantyzmu, który odrzucał większość sakramentów, uznając tylko sakramenty chrztu i Eucharystii. Sobór potwierdził naukę Kościoła o prawie pokutnym, skupiając się na wyznaniu grzechów i sakramentalnym rozgrzeszeniu¹. Wyraźnie podkreślono to w jego dokumentach: „Co się tyczy mocy i skuteczności tego sakramentu, to istota jego i skutek polegają na pojednaniu z Bogiem. U ludzi pobożnych i przyjmujących ten sakrament z pobożnością nastają zwykle po nim pokój i pogoda sumienia wraz z wielką pociechą duchową”².

Sakrament pokuty ustanowił Chrystus w dniu zmartwychwstania. Kiedy Chrystus się ukazał apostołom i rzekł do nich: „Wezwijcie Ducha Świętego! Którym odpuscicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane” (J 20,22), otrzymali oni władzę odpuszczenia grzechów. Następcami apostołów, którzy otrzymali moc odpuszczenia grzechów zostali kapłani. W dekrecie

Dr hab. IRENA ROLSKA, prof. KUL, Katedra Historii Sztuki Średniowiecznej i Nowożytnej, Instytut Nauk o Sztuce, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-0950 Lublin; e-mail: rolska@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7360-9536>.

¹ *Dokumenty soborów 483-505 (Nauka o świętych sakramentach pokuty i ostatniego namaszczenia)*.

² *Dokumenty soborów 491 (Spowiedź)*.

soborowym *Prawdziwa i katolicka nauka o sakramencie święceń dla potępienia błędów naszych czasów* czytamy: „[...] apostołom i ich następcom w kapłaństwie została przekazana władza konsekrowania, ofiarowania i szafowania Jego Ciałem i Krwią, jak również odpuszczania i zatrzymywania grzechów”³. W dekreście została też wyeksponowana rola szafarza w celebracji sakramentu pokuty:

W oparciu o wyjaśnione już ustanowienie sakramentu pokuty, Kościół powszechny zawsze rozumiał, że Pan ustanowił również pełne wyznanie grzechów, które na mocy prawa Bożego obowiązuje wszystkich upadłych po chrzcie, ponieważ nasz Pan Jezus Chrystus, mając wstąpić z ziemi do nieba, pozostawił kapłanów – swoich zastępców – jako zwierzchników i sędziów, którym przedstawia się wszystkie grzechy śmiertelne, w które popadliby wierzący w Chrystusa, aby na mocy władzy kluczy wydali wyrok odpuszczenia lub zatrzymania grzechów⁴.

Teologowie, interpretując postanowienia Soboru Trydenckiego, podjęli dyskusję dotyczącą częstej Komunii Św. Z prowadzonej w środowisku teologicznym dysputy wynikało, że przyjmowanie Komunii Św. nie wiąże się z koniecznością spowiedzi. Nie wszyscy egzegeci byli tego zdania. Powstał więc nurt polemiczny, zmierzający do uczynienia pokuty warunkiem koniecznym do przyjęcia sakramentu Eucharystii. Wśród głosicieli tej tezy był św. Wincenty a Paulo. 25 stycznia 1617 r. wygłosił on katechezę zachęcającą do spowiedzi generalnej z całego życia. Pisał o tym wydarzeniu:

Przedstawiłem korzyści płynące z odprawienia spowiedzi generalnej. Poczyłem też, jak ją dobrze odprawić i jak przygotować się do przyjęcia sakramentów. [...] Ci wszyscy dobrzy ludzie, poruszeni przez Boga, przychodzili, aby się godnie wyspowiadać. Zasiadłem w konfesjonale. Bardzo wielu wiernych korzystało z naszej posługi. Takie było pierwsze kazanie misyjne w dniu Nawrócenia św. Pawła. Z pewnością jego owoce były w planach Bożych (Św. Wincenty a Paulo 2,5).

Nauka wygłoszona przez Wincentego a Paulo została uznana za pierwsze kazanie o charakterze misyjnym, a tym samym dała początek działalności Zgromadzenia Misji. Papież Urban VIII w bulli *Salvatoris nostri* (1633) zatwierdzającej Zgromadzenie Misjonarzy Wincentego a Paulo zalecał: „W miejscowościach, do których zostaną posłani [misjonarze], będą w sposób przystępny głosić kazania, nauczać podstawowych prawd wiary, wyjaśniać przykazania, słuchać spowiedzi,

³ *Dokumenty Soborów 679 (Prawdziwa i katolicka nauka o sakramencie święceń dla potępienia błędów naszych czasów)*.

⁴ *Dokumenty soborów 485 (Nauka o świętych sakramentach)*.

również generalnej z całego życia, odprawiać Msze Św.” (Święty 180). Misjonarze za swoim założycielem Wincentym a Paulo, a także zgodnie z metodą wypracowaną przez Franciszka Salezego przyjęli, że ich generalną refleksją będzie nauka o Sakramentach Świętych, a szczególnie o pokucie i Eucharystii (Salezy 78-92). Z tą misją wyruszyli z Francji do innych krajów.

Do Polski pierwszych misjonarzy św. Wincentego a Paulo sprowadziła królowa Ludwika Maria w roku 1651. Jednak szczególnie prężną działalność rozwinęli w XVIII wieku, zakładając na ziemiach polskich liczne domy zgromadzenia, co też odnotował Jędrzej Kitowicz:

Zgromadzenie Misjonarzy św. Wincentego a Paulo, długo po jezuitach i pijarach z Paryża do Polski sprowadzone, pod panowaniem Augusta III już było znacznie w Polsce i Litwie rozszerzone. [...] Na tych misjach nauczają oni dzieci małych i pospółstwa katechizmu, żarliwymi kazaniami grzeszników nawracają do pokuty i spowiedzi sakramentalną oczyszczają sumienia od wszelkich, by też największych zbrodni, na rozgrzeszenie od których mają taką moc od Stolicy Apostolskiej jak na wielkim jubileuszu. (Kitowicz 123-131)

Do Siemiatycz misjonarze przybyli w roku 1717. Objęli parafię i kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, przekazane im przez proboszcza i kanonika warszawskiego Michała Krassowskiego (Katalog 58). Już w następnych latach przystąpili do rozbudowy kościoła oraz wprowadzenia do jego wnętrza nowego wyposażenia. Podobnie jak w innych placówkach misyjnych angażowali do swoich realizacji wybitnych architektów, malarzy i rzeźbiarzy. Przy czym wystroje wnętrz ich kościołów były projektowane w oparciu m.in. o programy ideowe podporządkowane zadaniom duszpasterskim misji. Do rozbudowy kościoła i budowy klasztoru w Siemiatyczach zatrudnieni zostali architekci Antoni Bay i Wincenty Rachetti. Karol Antoni Bay projektował ołtarze, a wykonywali je Bartłomiej Michał Bernatowicz i Stanisław Cieślikiewicz. Natomiast obrazy do kościoła malował Bazyl Marcinkiewicz (Katalog 58-62), być może jest on również autorem obrazów stanowiących ilustrację programu pokutnego w kościele w Siemiatyczach.

Głównym zadaniem misjonarzy podczas głoszenia prowadzonych przez nich misji było zachęcanie wiernych do odbycia spowiedzi i przyjęcia sakramentu pokuty. Sakrament ten miał być duchowym lekarstwem dla grzesznika, a jego nawrócenie drogą powrotu do miłosiernego Boga. W kościele miejscem sprawowania sakramentu pokuty był konfesjonał. W roku 1512 podczas synodu w Sewilli podjęto temat stałego zlokalizowania konfesjonałów w kościołach. Kontynuowały go kolejne synody, wskazując, by konfesjonały umieszczać we wnętrzu kościoła

w widocznym miejscu. Karol Boromeusz w *Instructionum fabricae ecclesiae et supellectilis ecclesiasticae* (Milano 1570) zalecał oddzielenie spowiednika od penitenta kratką, a nad nią umieszczenie, od strony spowiadającego się, obrazu Chrystusa na krzyżu. Także „Rytuał rzymski” z roku 1614 przekazywał informacje na temat wyglądu konfesjonału. Bernard Maciejowski w *Pastoralnej*, zalecał, aby w kościele była odpowiednia ilość konfesjonałów, w zależności od liczby spowiedników i spowiadających się wiernych. Konfesjonały miały stać w widocznym miejscu, ale w pewnej odległości od głównego ołtarza (Nasiorowski 240).

W baroku konfesjonały miały początkowo skromną dekorację rzeźbiarską, w późnym baroku i w okresie rokoka otrzymały rozbudowane zwieńczenia. W nich umieszczane były obrazy przedstawiające patronów pokuty⁵.

Około roku 1744 do wnętrza kościoła misjonarzy w Siemiatyczach sprowadzono sześć dębowych barokowych konfesjonałów ozdobionych ornamentem regencyjnym (il. 1). W zwieńczeniach konfesjonałów znalazły się tonda ujęte w ramy z ornamentem roślinnym i z malarskimi przedstawieniami patronów pokuty. U dołu tond wprowadzono wypełnione kwiatami snycerskie rogi obfitości, a nad obrazami zachodzące na nie kartusze z kwiatami.

Malarskie przedstawienia w konfesjonałach były uzupełnieniem nauki głoszonej przez misjonarzy. Członkowie tego zgromadzenia, odwołując się do katechizmu oraz specjalnie ułożonych kazań misyjnych, zwracali się do wiernych o podejmowanie sakramentu pokuty i częstego przyjmowania Eucharystii (Mezadri 502).

Obrazy we wnętrzach kościołów miały m.in. objaśniać wiernym obrzędy świętych sakramentów. Podobnie obrazy w konfesjonałach – ich zadaniem było unaocznic wiernym, iż sakrament pokuty jest znakiem, że Bóg nigdy nie opuszcza człowieka, lecz zawsze otwiera przed nim drogę powrotu. Były zatem ilustracją tego znaku i wskazywały, że spowiedź jest dla grzesznika drogą powrotu i źródłem miłosierdzia Bożego.

Pierwotny układ, jaki tworzyły konfesjonały z wizerunkami patronów dobrej pokuty w kościele w Siemiatyczach, został zaburzony, gdyż dwa konfesjonały na początku XX wieku usunięto; obecnie znajdują się w kościele parafialnym w Dołubowie⁶.

⁵ W baroku i rokoku patronami pokuty byli: Dawid, św. Piotr Apostoł, syn marnotrawny, Maria Magdalena, św. Jan Nepomucen, celnik, kobieta cudzołożna lub Michał Archanioł walczący z szatanem. Por. Kobielus 579-580.

⁶ Przeniesienie konfesjonałów miało nastąpić po roku 1907, tj. po wzniesieniu nowego kościoła w Dołubowie. Por. Mazur 36.

W Siemiatyczach w konfesjonale w pobliżu głównego ołtarza znajdowało się tondo z obrazem św. Piotra i Chrystusa w momencie przekazania kluczy (il. 2). Postać św. Piotra dla wiernych miała być znakiem, że będzie on umacniał i strzegł wiary przed wszelką ludzką słabością zgodnie ze słowami Chrystusa:

Otóż i Ja tobie powiadam: Ty jesteś Piotr [czyli Opoka], i na tej opoce zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą. I tobie dam klucze królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie. (Mt 16,18-19)

Na obrazie Chrystus zmartwychwstały, odziany w białą szatę, z narzuconym na nią niebieskim płaszczem, spogląda na stojącego przed Nim św. Piotra. Prawą, podniesioną ku górze ręką pokazuje wskazującym palcem apostołowi królestwo niebieskie. Drugą ręką wkłada w dłoń św. Piotra klucze. Apostoł z pokorą i unizieniem przyjmuje klucze, symbol nadanej mu władzy. Św. Piotr to ta sama postać, co na poprzednim obrazie. Tu Apostoł unosi głowę, nieśmiało podnosząc oczy ku Zbawicielowi. Obraz niósł dla wiernych przesłanie, że św. Piotr, jak wielu grzeszników, popełnił grzech zaparcia się Jezusa. Apostoł bardzo żałował swego czynu. Jezus przyjął jego pokutę i nie tylko mu przebaczył, ale podarował mu władzę sprawowania pieczy nad nowym Kościołem.

Ewangeliczną scenę zaparcia się św. Piotra odnajdujemy w kolejnym konfesjonale stojącym w pobliżu głównego ołtarza, na wprost konfesjonale ze sceną otrzymania przez Apostoła władzy kluczy.

Św. Piotr przed pojmaniem Jezusa gorąco zapewniał, że gotowy jest iść z nim na śmierć. Jezus mu rzekł: „Zaprawdę, powiadam ci: Jeszcze tej nocy, zanim kogut zapieje, trzy razy się Mnie wyprzesz”. Na to Piotr: „Choćby mi przyszło umrzeć z Tobą, nie wyprę się Ciebie” (Mt 26,33-35). Piotr po trzykroć zaparł się Jezusa. „Wspomniał Piotr na słowo Jezusa, który mu powiedział: *Zanim kogut zapieje, trzy razy się Mnie wyprzesz*. Wyszedł na zewnątrz i gorzko zapłakał” (Mt 26,75).

Na obrazie z konfesjonale przy ołtarzu głównym widzimy, ukazanego do połowy postaci, klęczącego i modlącego się św. Piotra (il. 3). To dojrzały człowiek z siwą brodą okalającą twarz i resztkami siwych włosów na głowie. Głowę, otoczoną nimbem, ma lekko pochyloną, oczy skierowane ku górze. Łokcie oparł o stół, a dłonie złożył w geście modlitwy. Odziany jest w niebieską szatę i złoty, narzucony na ramiona płaszcz. Przed świętym na stoliku leży otwarta, zapisana księga, a obok niej dwa klucze – symbol władzy przekazanej św. Piotrowi przez Jezusa. Na dalszym planie, obok świętego, namalowany został kogut, symbol zaparcia się Apostoła. Ptak z rozłożonymi skrzydłami ma głowę skierowaną ku

świętemu. Na twarzy św. Piotra widać wielki żal, po jego policzkach spływają krople łez. Wielki żal św. Piotra za to, co uczynił, spowodował, że Jezus odpuścił i darował mu grzech zaparcia. Dla wiernych była to wskazówka, że jeśli będą żalować za popełnione grzechy i odbędą pokutę, Bóg odpuści im wszystkie winy.

Grzesznikiem był też król Dawid. W kolejnym tondzie nad konfesjonalem został przedstawiony jako mężczyzna w sile wieku (il. 4). Łysinę jego głowy otaczają siwiejące włosy, a twarz okala długa siwa broda. Odziany jest w wyszywany złotem królewski płaszcz z sobolowym kołnierzem, który ozdabia łańcuch wysadzany drogocennymi kamieniami. Spod rękawów płaszcza Dawida, przybranego również sobolim futrem, widać niebieską szatę spodnią. O postać króla oparta jest lira – symbol Dawida jako autora psalmów.

Na obrazie z Siemiatycz Dawid odłożył na blat stołu swoje królewskie insygnia: koronę i berło. Król unosi lekko do góry głowę. Ręce podnosi w geście pokory i prośby. Dawid płacze, z jego oczu na policzki spływają łzy. Kieruje wzrok ku górnej części obrazu, gdzie ukazują się: czaszka z płonącym (?) mieczem, którym Dawid pokonał Filistynów, i procą, którą zabił Goliata. Przedmioty te symbolizują Moc Boga.

Malarskie przedstawienie Dawida miało pokazać wiernym, że występował przeciwko Boskiemu prawu. Pełen pokory przyznawał prorokowi Natanowi: „grzeszyłem wobec Pana”. Natan odrzekł: „Pan odpuszcza ci twój grzech – nie umrzesz, lecz dlatego, że przez ten czyn odważyłeś się wzgardzić Panem, syn który ci się urodzi, na pewno umrze” (2 Sm 12,13-14). Dawid uznał swój grzech i odprawiał publiczną pokutę, ale zgodnie z zapowiedzią proroka Natana poniósł karę. Obraz z konfesjonalem miał pokazywać grzesznikom, którzy pod wpływem swojej słabości i pokusy popełnili ciężkie występki, że ufający w Boga i żałujący za nie, tak jak pokutujący Dawid, znajdą pociechę w Bożym miłosierdziu.

Zapewne na wprost konfesjonalem z obrazem króla Dawida, po drugiej stronie kościoła zostało umieszczone kolejne tondo ilustrujące scenę pokuty. To przedstawienie syna marnotrawnego (il. 5). Przypowieść o powrocie syna marnotrawnego zobrazowano, ukazując dwie postaci. Stary, siwobrody mężczyzna podtrzymuje i bierze w ramiona swojego marnotrawnego syna. Ubrany jest w złoty płaszcz ozdobiony gronostajami. Jego syn, wychudzony i nagi, pokornie pochyla się przed ojcem. Na jego zmarnowanej, chudej twarzy odbijają się ciężkie przeżycia, jakich doświadczył. Głowę ma zwróconą ku ojcu, nieśmiało podnosi ku niemu wzrok, a na twarzy rysuje się prośba o wybaczenie. Syn ma złożone dłonie, jakby z prośbą o wielkoduszność ze strony ojca. Ten przyjmuje go z radością, mimo iż syn go opuścił i roztrwoniał cały przekazany mu majątek. O drodze nawrócenia i pokuty syna marnotrawnego mówi Ewangelia św. Łukasza:

Zabiorę się i pójdę do mego ojca, i powiem mu: Ojcze, zgrzeszyłem przeciw Niebu i względem ciebie; już nie jestem godzien nazywać się twoim synem: uczyni mnie choćby jednym z twoich najemników. Zabrał się więc i poszedł do swojego ojca. A gdy był jeszcze daleko, ujrzał go jego ojciec i wzruszył się głęboko; wybiegł naprzeciw niego, rzucił mu się na szyję i ucałował go. A syn rzekł do niego: „Ojcze, zgrzeszyłem przeciw Niebu i wobec ciebie, już nie jestem godzien nazywać się twoim synem”. Lecz ojciec powiedział do swoich sług: „Przynieście szybko najlepszą szatę i ubierzcie go; dajcie mu też pierścień na rękę i sandały na nogi! Przyprowadźcie utuczone cielę i zabijcie: będziemy ucztować i weselić się, ponieważ ten syn mój był umarły, a znów ożył; zaginął, a odnalazł się”. (Łk 15,11-32)

Obraz syna marnotrawnego miał pokazać wiernym, że każdy, kto popełnił grzeszne czyny, ale za nie żałuje i pragnie powrotu do Boga, to Ten, jak Ojciec, zawsze wypatruje powrotu syna i przygarnie go do swego serca.

Po prawej stronie od wejścia do kościoła w Siemiatyczach (zgodnie ze zwyczajem kobiety zajmowały prawą stronę głównej nawy) był obraz Marii Magdaleny (il. 6)⁷. Należała ona do najbardziej popularnych świętych i jej przedstawienie zostało umieszczone w tondzie konfesjonału. Oto piękna, młoda kobieta w czerwonej sukni, z złotym szalem spiętym na ramieniu wykwitną broszą i z zrzuconym na ramiona niebieskim płaszczem, zrywa z szyi sznur drogocennych pereł. Na jej ramiona spływają złote, trefione loki. Drugą ręką, ozdobioną bransoletką z perłami, odtrąca leżącą na stole biżuterię, przewraca flakonik z wonnościami, pudełko na maści i lustro w złotej ramie. Święta gwałtownie unosi głowę, spogląda ku płynącemu z góry światłu i promieniowi wylaniającemu się z otchłani ciemnego tła obrazu. Przedstawienie ukazuje symboliczne zerwanie z życiem, jakie Maria Magdalena prowadziła do tej pory. Światło jest drogowskazem na wyznaczonej przez Jezusa drodze.

Maria z Magdali była jawnogrzesznicą (J 11,2). W Ewangelii św. Łukasza czytamy:

A oto kobieta, która prowadziła w mieście życie grzeszne, dowiedziawszy się, że gości [Jezus] w domu faryzeusza, przyniosła flakonik alabastrowy olejku i stanawszy z tyłu u Jego stóp, płacząc, zaczęła łzami oblewać Jego stopy i włosami swej głowy je wycierała. Potem całowała Jego stopy i namaszczała je olejkiem. [...] Potem [Jezus] zwróciwszy się w stronę kobiety, rzekł do Szymona: „Widzisz tę kobietę? Wszedłem do twego domu, a nie podałeś Mi wody do nóg; ona zaś łzami oblała Mi stopy i otarła je swymi włosami. Nie powitałeś Mnie pocałunkiem; a ona, odkąd wszedłem, nie

⁷ W katalogu określona jest jako postać kobieca, alegoria odtrącenia dóbr doczesnych (sic!) (Katalog 4). Ostatnio o obrazie: Gontarek 2019.

przestała całować stóp moich. Głowy nie namaściłeś Mi oliwą; ona zaś olejkami namaściła moje stopy. Dlatego powiadam ci: Odpuszczone są jej liczne grzechy, ponieważ bardzo umiłowała. A ten, komu mało się odpuszcza, mało miłuje”. Do niej zaś rzekł: „Odpuszczone są twoje grzechy”. [...] On [Jezus] zaś rzekł do kobiety: „Twoja wiara cię ocaliła, idź w pokój”. (Łk 7,37-50)

Nawrócona jawno grzesznica stale towarzyszyła Jezusowi: „Następnie wędrował [Jezus] przez miasta i wsie, nauczając i głosząc Ewangelię o królestwie Bożym. A było z Nim Dwunastu oraz kilka kobiet, które uwolnił od złych duchów i od słabości: Maria, zwana Magdaleną, którą opuściło siedem złych duchów [...]” (Łk 8, 1-2). Postać Marii Magdaleny stała się przykładem postępowania dla pokutujących grzeszników, a zwłaszcza grzesznic i, jak w poprzednim obrazie, miała utwierdzać wiernych w przekonaniu, że spowiedź i pokuta to droga prowadząca do Boga.

Drogę i zachętę do nawrócenia i pokuty zapowiadał umieszczony w konfesjonale przypuszczalnie ustawionym przy wejściu do kościoła obraz z Chrystusem jako Dobrym Pasterzem (il. 7). Obraz przedstawia postać Zbawiciela, ukazanego w półpostaci, odzianego w przepasaną sznurem czerwoną suknię, na którą został narzucony niebieski płaszcz. Na piersiach Chrystusa namalowano gorejące serce, oplecione cierniem, a ponad nim unosi się kielich z krzyżem. Chrystus przechylając głowę rozświetloną złotym nimbem, w zadumie spogląda na widza. Długie, złote włosy opadają Mu na ramiona, a Jego twarz okala krótki zarost. Na dłoniach Jezusa znajdują się ślady Jego męki. Na ramionach niesie odnalezionego białego baranka. Sam zaś baranek wpatruje się w oblicze swego Pasterza.

Postać Dobrego Pasterza umieszczona przy wejściu do kościoła wskazywała wiernym, że Jezus nie tylko zna swoje owce, ale troszczy się o nie. Odnajduje te zagubione i poprowadzi je do swojej owczarni. Mówi o tym Ewangelia św. Jana:

Ja jestem dobrym pasterzem i znam owce moje, a moje Mnie znają, podobnie jak Mnie zna Ojciec, a Ja znam Ojca. Życie moje oddaję za owce. Mam także inne owce, które nie są z tej owczarni. I te muszę przyprowadzić i będą słuchać głosu mego, i nastanie jedna owczarnia, jeden pasterz. Dlatego miłuje Mnie Ojciec, bo Ja życie moje oddaję, aby je znów odzyskać. Nikt Mi go nie zabiera, lecz Ja od siebie je oddaję. Mam moc je oddać i mam moc je znów odzyskać. Taki nakaz otrzymałem od mojego Ojca. (J 10,14-18)

Dla grzeszników, tych zabłąkanych owiec, obraz był wyraźnym wskazaniem, że drogą do Boga jest wyznanie win i poddanie się pokucie, wówczas Chrystus zawsze otworzy przed nimi serce.

Jak wam się zdaje? Jeśli kto posiada sto owiec i zabłąka się jedna z nich: czy nie zostawi dziewięćdziesięciu dziewięciu na górach i nie pójdzie szukać tej, która się zabłąkała? A jeśli mu się uda ją odnaleźć, zaprawdę powiadam wam: cieszy się nią bardziej niż dziewięćdziesięciu dziewięciu tymi, które się nie zabłąkały. Tak też nie jest wolą Ojca waszego, który jest w niebie, żeby zginęło jedno z tych małych” (Mt 18, 12-14).

Obraz w konfesjonale miał również przekonać grzeszników, aby nie bali się wyznać swoich grzechów, bo każdy, kto zblądził, a podda się pokucie, zostanie odnaleziony przez Jezusa – Dobrego Pasterza.

Stworzony dla kościoła w Siemiatyczach program ideowy był misjonarską katechezą tłumaczącą, jak ważna w życiu wiernych jest spowiedź i jaką rolę odgrywa w niej kapłan. Obrazy miały pokazać wiernym, że zasiadający w konfesjonale szafarz udzielając sakramentu pokuty, wypełnia posługę Dobrego Pasterza. Malowidła w tondach miały też przekonać wiernych, że spowiednik jest znakiem i narzędziem miłosierdzia Boga względem grzesznika. Umieszczone w zwieńczeniach konfesjonałów malarskie przedstawienia pokutników miały przekonać grzeszników, że żal i wyznanie grzechów kapłanowi, nałożona przez niego pokuta i udzielona, na mocy „władzy kluczy”, absolucja kapłańska prowadzą do odpuszczenia grzechów przez Boga.

BIBLIOGRAFIA

- Dokumenty soborów powszechnych*, red. Arkadiusz Baron i Henryk Pietras, t. 4, Wydawnictwo WAM, 2007.
- Gontarek, Arkadiusz. „Treści ideowe polskich nowożytnych konfesjonałów jako wyraz potrydenckiego nauczania Kościoła”. *Artifex Novus*, vol. 3, 2019, ss. 96-113. Wydawca IHS UKSW, 2019.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria nowa*, t. 12: *Województwo białostockie*, z. 1: *Siemiatycze, Drohiczyń i okolice*, red. Maria Kałamajska-Saeed, Instytut Sztuki PAN, 1996.
- Kitowicz, Jędrzej. *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, t. I, red. Roman Pollak, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 2003.
- Kobielus, Stanisław. „Konfesjonał”. *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, Towarzystwo Naukowe KUL, 2002, kol. 579-580.
- Mazur, Sławomir. *Dzieje parafii rzymskokatolickiej w Dolubowie w latach 1465-1939*. Wydawnictwo Intergraf, 2010.

- Mezzadri, Luigi. „Misje ludowe”. *Słownik duchowości wincentyńskiej*, t. 1, red. Jan Dukała i Władysław Bomba, Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, 1997.
- Nasiorowski, Sławomir. „List pasterski” kard. Bernarda Maciejewskiego. Redakcja Wydawnictw KUL, 1992.
- Salezy, Franciszek. *Filotea, czyli droga do życia pobożnego*, red. Aleksander Jelowicki, Wydawnictwo AA, 2009.
- Święty Wincenty a Paulo. *Duchowość, teksty*, red. Jan Dukała i Stanisław Wypych, Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy „Nasza Przeszłość”, 1987.
- Św. Wincenty a Paulo. *Listy, konferencje, dokumenty*, t. 1: *Listy (1607-1639)*. Oprac. Pierre Coste. Tłum. Józef Kapuściak, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, 2015.

SPIS ILUSTRACJI

1. Konfesjonał w kościele parafialnym w pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski.
2. Scena wręczenia kluczy św. Piotrowi przez Chrystusa, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski.
3. Zaparcie się św. Piotra, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski.
4. Król Dawid, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski.
5. Syn marnotrawny, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach, fot. T. Rolski.
6. Maria Magdalena, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. św. Piotra i Pawła w Dołubowie; fot. T. Rolski.
7. Dobry Pasterz, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. św. Piotra i Pawła w Dołubowie; fot. T. Rolski.

PROGRAM POKUTNY W DAWNYM KOŚCIELE MISJONARZY W SIEMIATYCZACH

Streszczenie

Sobór Trydencki potwierdził naukę Kościoła o prawie pokutnym, skupiając się na wyznaniu grzechów i sakramentalnym rozgrzeszeniu. Była to odpowiedź na błędną naukę protestantyzmu, który odrzucał większość sakramentów, uznając tylko sakramenty chrztu i Eucharystii. Sakrament

pokuty ustanowił Chrystus w dniu zmartwychwstania. Apostołowie otrzymali władzę odpuszczenia grzechów, a po nich kapłani.

Naukę o Sakramentach Świętych, a szczególnie o pokucie i Eucharystii głosili członkowie Zgromadzeni Misji Wincentego a Paulo na misjach w wielu krajach Europy. Głównym zadaniem misjonarzy podczas głoszenia prowadzonych przez nich misji było zachęcanie wiernych do odbycia spowiedzi i przyjęcia sakramentu pokuty. Sakrament ten miał być duchowym lekarstwem dla grzesznika, a jego nawrócenie – drogą powrotu do miłosiernego Boga.

Do Siemiatycz misjonarze przybyli w roku 1717. Objęli parafię i kościół, który rozbudowali i na nowo wyposażyli, m.in. wstawiając sześć dębowych, regencyjnych konfesjonałów (ok. 1744). W zwieńczeniach konfesjonałów zostały umieszczone malarskie przedstawienia pokutników, którym Bóg przebaczył winy: Marii Magdalenie, królowi Dawidowi, synowi marnotrawnemu i św. Piotrowi. Zadaniem scen przedstawionych na obrazach było unaocznienie wiernym, iż sakrament pokuty jest znakiem, że Bóg nigdy nie opuszcza człowieka, lecz zawsze otwiera przed nim drogę powrotu. Umieszczone w zwieńczeniach konfesjonałów malarskie przedstawienia pokutników miały przekonać grzeszników, że żal i wyznanie grzechów kapłanowi, nałożona przez niego pokuta i udzielona, na mocy „władzy kluczy”, absolucja prowadzą do odpuszczenia grzechów przez Boga. Obrazy w konfesjonałach wskazywały również, że spowiedź jest dla grzesznika drogą powrotu i źródłem miłosierdzia Bożego. Podkreślały to dwa kolejne przedstawienia w konfesjonałach: Dobry Pasterz odnajdujący zbłąkane owce oraz scena ukazująca św. Piotra i Chrystusa w momencie przekazania kluczy. Postać św. Piotra dla wiernych miała być znakiem, że będzie on umacniał i strzegł wiary przed wszelką ludzką słabością.

Słowa kluczowe: Siemiatycze; misjonarze; pokuta; spowiedź; Maria Magdalena; św. Piotr; Dobry Pasterz; syn marnotrawny; król Dawid.

THE PENITENTIAL PROGRAMME IN THE FORMER MISSIONARY CHURCH IN SIEMIATYCZE

S u m m a r y

The Council of Trent confirmed the Church's teaching on the law of penance, focusing on confession of sins and sacramental absolution. It was a response to the erroneous teaching of Protestantism, which rejected most of the sacraments by recognising only the sacraments of baptism and the Eucharist. The sacrament of penance was established by Christ on the day of the resurrection. The apostles, followed by priests, received the power to forgive sins.

The doctrine of the Holy Sacraments, and especially of penance and the Eucharist, was preached by the members of the Congregation of the Mission founded by Vincent de Paul during missions in many European countries. The main task of the missionaries was to encourage the faithful to confess their sins and receive the sacrament of penance. This sacrament was perceived as a spiritual cure for the sinners and through repentance they could return to the merciful God.

The missionaries came to Siemiatycze in 1717. They took over the parish and the church, which they expanded and re-equipped, inter alia by adding six oak regency confessionals (ca. 1744). The finials of the confessionals featured paintings of penitents absolved by God: Mary Magdalene, King

David, the prodigal son and St. Peter. The purpose of the scenes in the paintings was to make it clear to the faithful that the sacrament of penance is a sign that God never leaves people, but always opens the way for their return. Through the paintings in the finials, the sinners were to be assured that repentance and confession of sins to the priest and the penance given by him lead to the forgiveness of sins by God by virtue of the “power of the keys” – the priestly absolution. The images in the confessionals also indicated that for the sinner, the confession is the way back to and the source of God’s mercy. This was emphasised by two consecutive images in the confessionals: the Good Shepherd finding the stray sheep and the scene showing St. Peter and Christ at the moment of handing over the keys. For the faithful, the figure of St. Peter indicated that he would strengthen and guard the faith against all human weakness.

Keywords: Siemiatycze; missionaries; penance; confession; Mary Magdalene; St. Peter; Good Shepherd; prodigal son; King David.

Translated by Rafał Augustyn

1. Konfesjał w kościele parafialnym w pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach;
fot. T. Rolski

2. Scena wręczenia kluczy św. Piotrowi przez Chrystusa, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski

3. Zaparcie się św. Piotra, obraz w zwieńczeniu konfesjonału w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski

4. Król Dawid, obraz w zwieńczeniu konfesjonau w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski

5. Syn marnotrawny, obraz w zwieńczeniu konfesjonau w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Siemiatyczach; fot. T. Rolski

6. Maria Magdalena, obraz w zwieńczeniu konfesjonau w kościele parafialnym pw. św. Piotra i Pawła w Dołubowie; fot. T. Rolski

7. Dobry Pasterz, obraz w zwieńczeniu konfesjonau w kościele parafialnym pw. św. Piotra i Pawła w Dołubowie; fot. T. Rolski